

VOOLAMINE ASJADE JA ASJAOLUDE VAHEL

November, 2022

TÖNIS KAHU

„Ainult jõed voolavad vabalt”. Lavastaja: Lauri Lagle. Helirežissöör: Jürgen Reismaa. Kunstnik: Arthur Arula. Valguskujundaja: Siim Reispass. Muusikaline konsultant: Artjom Astrov. Dramaturg: Eero Epner. Laval: Mari Abel, Rasmus Kaljupärv, Rea Lest, Jörgen Liik, Sander Roosimägi, Simeoni Sundja, Katariina Tamm ja Marika Vaarik. Ekspeditsiooni ja Von Krahli teatri esietendus 25. VIII 2022 Noblessneri valukoja Nobeli saalis.

Ma kujutan ette esimest õhinat selle etenduse ajal või kohe pärast seda. Või siis esimest ärritust. Kui läheb aega, tekivad uued mõõtkavad ja küsimused. Mis see on, mida siin ikkagi hinnata tuleks? Kas ma tohin sohki teha ja keskenduda — näiteks arvustades — ainult muusikaliste sündmuste reale? Kas muusika oleks siis lavastuse teema või see „asi ise”?

Tuleks veel öelda, et mõndagi neist mälestustest hakkab aja jooksul juba hajuma. Ja see on väga füüsiline tunne — nagu vaataksid liivakella või vett vannist aeglaselt välja voolamas. Ma ei leia enam üles üksikute hetkede värve ja kujundeid, ka mitte enam kõiki helisid, mida taipaksin ehk soovida. Teisalt on see oma tühjuses puhastav ja rahustav seisund. Lavastuse pretensioonikus seisab kuidagi kindlamalt jalgel ja paistab kaugemale. Küsimus „Mida sellega öelda taheti?” ei ole tarbetu ja mulle tundub, et natuke passiiv-agressiivselt ütleb „Ainult jõed voolavad vabalt” sellele ja neile mu eelmistele küsimustele vastates, et kõik reaktsioonid pole mitte ainult võimalikud, vaid ka õiged. Et siis tunne ennast vabalt, usalda laval toimuvat — kõike, mida näed ja kuuled. Ja siinkohal ma kasutangi oma vabadust minna veel kaugemale. On ju olnud saatesõnad ja reklaamivad väljahüüded ja muud katsed mind ja teisi selleks ürituseks eelhäälestada.

Lavastaja Lauri Lagle jõudis küsijaile näiteks kinnitada, et muusika jõuab inimesele lähemale kui sõna. Iseenesest see uus mõte muidugi ei ole — muusika oleks siis nagu suuteline ratsionaalsuse ja tähenduslikkuse mehhanismidest mööda pääsema ja tabama midagi, mida keeles on peaaegu võimatu seletada. Vähe sellest, seesugune omaenese verbaalse abituse äratundmine ongi tegelikult suuresti selle naudingutuum, mida muusika tekitab. Musitseerime enda tunnetest, ütleb Lagle ühes oma intervjuus veel ja lisab, et see on peegeldus sellest, kuidas me aega tajume. Kui see tundub naiivne, siis miks ka mitte. Aga samas on öeldu banaalsus

täpselt asjakohane ja põhjendatud selgitamaks, miks sõnad annavad vaid aimu ja ei enamata.

Näib, et „Ainult jõed voolavad vabalt” on sündmus, mille kohta on olnud raske midagi päriselt öelda, kuid küllap veelgi raskem rääkimist lõpetada. Meie ootusi silidades ei soovita ilmselgetest vastuoludest numbrit teha ja nõnda tõstab Von Krahli teatri koduleht lavastuse eesmärkide seas esile igatsuse „tõusta argisest kõrgemale, aga samas argisest kinni hoides”. Ja ometi see kohmakalt sügavusmõõtme järele haarav turunduskeel tegelikult ei valeta. Selline maailm on ettekujutatav küll. Põhimõtteliselt öeldakse siin ju, et me ei pea pilku tingimata pöörama kõrge ja jumaliku poole. Transtsendents võib ilmsiks saada ka argisuses eneses ja muusika on lihtsalt suurendusklaas, mille abil võiksite seda näha. Ehk siis pisut teisiti öeldes ei lubata meile tingimata uusi ja tundmatuid ilmutuslikke kogemusi. Etenduse roll on olla ekstaasitehniliselt teraapiline ja eemaldada meie maailmast kõik see, mis takistab meil iseennast avastamast just seal, kus me parasjagu asume. Sest tsivilisatsiooni seatud rangete raamistuste surve all ei oska me ehk enam ilma kõrvalise abita oma „loovust” ja „mängulisust”, oma sisemist tõe üles leida.

Seesugusele lubadusele on juba mõnda aega olemas olnud ka muusikateoreetiline tugi. Uus-Meremaalt pärit Christopher Small kirjutas lahti oma veendumuse, et muusika ei peaks olema mingi sündmus või „asi”, mis seisab lahus inimese sotsiaalsest maailmast üldisemalt. Selle asemele toodud termin *musicking* kirjeldab rõhutatult praktilist ühistegevust ja mitte objekti. Mis tahes võõrandumise vastukaaluna tohime siis mõista improvisatsiooni selle sõna väga avaras tähenduses ja Small on küllalt ambitsioonikas, et siduda oma käsitlust ka vabaduse mõistega. Vabadusega kultuurilises või poliitilises või siis ka selles voolamise ja loomuliku kulgemise mõttes, millele viitab jutuks oleva lavastuse pealkiri.

Meie jaoks oluline lähtekoht Noblessneri laval toimuva mõistmiseks oleks valmisolek muuta oma muusikaesteetilisi ootusi. Küllap ei peakski üldse eeldama mingit objektiivselt mõõdetavat kõrget muusikalist kvaliteeti. Too kõrge kvaliteet tähendaks teadagi distantsi ja imetlust ning alles siis, kui me suudaksime sellest nõudmisest lahti lasta, saaksime aru, et standardite langus saab sotsiaalsete kontaktide kaudu kompenseeritud. Ja samas on see märkimisväärselt problemaatiline ja riskantne ettevõtmine. Võtame näiteks küsimuse erinevatest kultuurilistest koodidest, mis kõiki näitlejaid nende musitseerimise aegu oma haardes hoidsid. Et inimesi mõjutada, läheb vaja tuttavat kõneviisi (jah, kohati kuni tsiteeritud terviklugudeni välja). Sellest aga tuleneb häiriv küsimus: kas laval

toimetavate inimeste roll ei taandu mitte lihtsalt olemasolevate stilistiliste võtete ja väljendustüüpide käigushoidmisele? Sest igatahes kui sa mõjutadki inimesi, siis ei tohiks see ju juhtuda sellepärast, et sa oled pelgalt õppinud ja harjutanud, või kuidas? Üks võimalik lahendus kaldub tühistama tüütavaid signaale müradeks ja ebakõladeks ning tooma nad siis uues kontekstis käibesse tagasi. Sa võid põigata huumorisse ja absurdi, laulda meelega pisut kõvasti ja valesti. Sa ehk isegi avastad midagi olulist ja ilusat, aga võtad julguse kokku ja viskad selle siis hoopis minema. Mis lavastusse puutub, siis mitte alati ei suudetud vastu seista soovile valida lahenduseks mõni turvaline asenduscode, nagu punkbravuur või kitarrimüra. Aga prognoositud tulemustele vastukaaluks kukkusid välja kõrghetked, mis kindlasti ei seisnud sirgelt ühegi etiketi teenistuses, kuid jäid meelde ehk isegi asjaolude kiuste. Sander Roosimägi võttis George Michaeli laulu „Careless Whisper” saksofonifraasi tema kullatud puurist välja. Tulemus polnud triumfeeriv tõus taevaalaotusse, pigem pingutus ja eneseotsing, valus ning ärevaks tegev. Pinge jäi alles ka siis, kui Roosimägi kohtus Händeli aariaga „Lascia ch’io pianga”. Just nagu köielkõnni kogu sügavam idee on allakukkumises (mida siiski justkui ei juhtu), oli ka siin kogu aeg oodata mingit libastumist või vääratust. Ma lahkusin sellest stseenist teadmisega, et armid selle muusika puudutusest on kusagil olemas, isegi kui neid näha ei ole. Ja Marika Vaarik oma saksakeelse lauluga andis veel hoopis isevärki tulemuse. See laul ise ei meeldinud mulle üldse, aga Vaariku tasakaalukas staatika seda kõike esitades pigem küll. Kui too esitus midagi ütleski, siis tunnistas ta üles, et teab isegi, et need klišeed kõlavad nagu akustiline versioon keskpärasest Rammsteini ballaadist, aga siin, laval, on nad tema veidralt trotsliku kaitse all.

Väga jõuliste hetkede vahel olidki nood argisemad — tulvil rahutust ja haavatavust. Pääaegu kõigil meil on olnud piinlikke hetki, mis seotud esileastumise ja esinemisega. Me räägime mingi nalja ja keegi ei naera ja siis naerame ise, saades samal hetkel aru oma kehalisest kimbatusest. Tegelikult ongi ju nii, et just kehalises plaanis oleme kogu aeg teiste jälgida, hinnata ja valitseda. Ja nii ka siin. Lavastus, mille kontseptsiooni tuum oli algusest peale olnud aus ja rikkumata kõne, omamoodi kollektiivne looming koos publikuga, justkui avastas ühtäkki, et teda vaadatakse pealt. See tähendab muidugi, et ega ma ju ei tea täpselt, kuidas see ikkagi oli. Aga tasapisi edenedes hakkas etendus endale külge haakima suvalist kommunikatsiooniprügi, mitmesuguseid tähelepanu hajutavaid olmelisi detaile, triviaalseid tubaseid toimetamisi, mis ennast avangardiks maskeerisid (näiteks palli tualetipotti surumine või põige duši alla). Kuidagi üha ilmsemaks sai ka see, et korterina välja peetud lavakujundus oli jäik ja kramplik. Kui see oli mõeldud kodu kujutama, siis oli see küll kõneväärselt vähe hubane. Ja hetkiti näis, nagu oleksid mingid närvilised kodukäijad hiljuti surnud inimeste korteri üle võtnud ja siis sinna justkui lõksu jäänud. Tarvilikuks pingelõdvenduseks sobis paremini küllap

hoopis sirgjooneline virtuoossus, mis kohati muusikalisi etteasteid toitit. Võib-olla pole see hea maitse seisukohalt mingi argument, aga mulle meeldivad näiteks valjud ja vulgaarsed trummisoolod ning Simeoni Sundja neid ka pakkus. Muidugi on mis tahes virtuoossuses alati ka hästi välja joonistatud elegantsi, aga selle sõnum on siiski panna meid tajuma, kuidas midagi on tavalisest raskem teha, kuidas sünnib pingutus ja kuidas sellel pingutusel on mingi suund ja resultaati.

Ma tahan tegelikult nüüd välja jõuda väga lihtsa järelduseni. Lavastust käivitav idee võis ju olla jõuda muusika kaudu sellise signaalini, mis läheb keelest ja tähendusstruktuuridest mööda päris millegi algse juurde, kuid just muusika ise astus siin vahele. Tihti näiteks seetõttu, et oli märkimisväärselt hea. Aga mõnel juhul — taas tuleb meelde see Marika Vaariku saksakeelne etteaste — sai lihtsalt selgeks, et muusika on samuti keel ja et kui miski on keel, siis saab seda kasutada ka näiteks valetamiseks ja silmamoonduseks ja manipulatsiooniks.

Otsustav pole niisiis mitte *zen*-hõllandusega eimiski, vaid ikkagi omamoodi võimusuhe. Me tunneme publikuna ära, et keegi surub meid mingitesse suhtlusraamidesse, ja tegelikult oleme ehk selle üle tänulikud. Me teame, mida teha, kus naerda ja kus nutta ja kus käituda kuidagi teisiti. Me tunneme ära, et meie ees on lavastus, ja see annab meile samuti voli lavastada etenduse jaoks oma reaktsioone.

Ja kui ma esialgu olingi arvanud, et mitte muusika, vaid too tervikrituaal on kogu etenduse tuum, siis pigem ikkagi ei — midagi ei rebenenud, midagi ei libisenud n-ö pärisellu, nonde lavalt paistvate mööblitükkide varju.